

TUNCELİ ALEVİLERİNDE SÜNNET ve KİRVELİK GELENEĞİ UYGULAMALARI

Applications of Tradition of Circumcision and *Kirveness* Among *Alevi*s of Tunceli

Yrd. Doç. Dr. Erdal Yıldırım
Tunceli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
e-posta: erdal.yildirim@tunceli.edu.tr

Öz: Anadolu’da çocukla ilgili geleneksel işlemlerin en önemlilerinden birisi de sünnet geleneğidir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Sünnet geleneği, Müslümanlarda Hz. Peygamberin yapılmasını istediği için sünnet olarak adlandırılan, çeşitli toplumlarda yaygın olarak uygulanan dini-kültürel bir ritüel biçiminde uygulanmış, aynı zamanda tedavi edici ve hastalık önleyici yönüyle modern tıpta yerini almış cerrahi bir girişimdir. Tunceli Alevileri bu geleneğin yanına kirvelik kurumunu ekleyerek, kirveliği kan bağına dayalı aile akrabalığından daha önemli olarak görmüş, onu kutsal bir bağ kabul etmiştir. Kirveliğin hem dinsel, hem geleneksel yönünün olması, onu ahlaksal değeri en üst yapılardan biri haline getirmiştir. Dolayısıyla da araştırmanın konusu, Tunceli yöresinde bir erkek çocuğun sünnet töreninin masraflarını, anne ve babasının dışında başka bir ailenin üzerine alması ile iki aile arasında kurulan akrabalığa verilen ad olan kirvelik geleneğinin sosyolojik yönden tahlilidir. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, Türk toplumunda yaygın olarak görülen kirvelik geleneğinin Tunceli Alevileri örneğinden yola çıkılarak, bu geleneğin onlar için anlam ve öneminin ortaya konulması, onların bu geleneğe olan temel yaklaşımlarını ve uygulamalarını incelemek ve analiz etmektir. Bir alan araştırması olan bu çalışmada araştırma tekniklerinden mülakat tekniği seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tunceli’de Kirvelik Uygulamaları, Sünnet, Gelenek

Abstract: One of the most important traditions about child in Anatolia is circumcision. Among the religious and traditional processes the strictest and most widespread is the tradition of circumcision, which is known among Muslim as sünnet as result of the prophet Mohammed’s recommending it. At the same time it is a surgery method that is

used in modern medicine due to its therapeutic and immunity-enhancing sides against some diseases. Alevis of Tunceli joined it with the institution of kirveness that they see as more important than relations based on blood ties and accepted it as a holly tie. Since kirveness has both religious and traditional sides, it becomes one of the institutions bearing highest moral value. Therefore this study aims to analyze the sociological dimension of kirveness that is named for the familial relations that is built between two families as a result of meeting the expenditures of the circumcision rituals of the child by another family rather than his parents. In this context the main aim of this research is to find and analysis the main approach and application of this tradition, which is one of the widespread traditions in Turkish society, by Alevis and to see the importance and meaning of it for them in a case of TunceliAlevis. In this study that is a field research the interview method is used.

Keywords: Applications of Kirveness in Tunceli, Circumcision, tradition.

Giriş

Kültür, toplumları şekillendiren önemli faktörlerden biri olup, onun iskeleti de geleneklerdir.¹ Fertlerin birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen kanunlar bir yerde yetersiz ve ihtiyaca cevap veremeyecek durumda ise karşımıza örf, adet ve gelenekler çıkar. Toplumlar, geleneklerini uzun zaman içinde kazanırlar ve değişmeleri de zordur. Milletleri diğer milletlerden ayıran özelliklerden biri gelenektir. Bir toplumun devamlılığı için geleneklerinin yeni nesillerde yaşatılması önemlidir.² Birey olarak kendimizi, toplum olarak kültürümüzü tanımanın ve tartmanın vazgeçilmez bir koşulu, bizi kuşatan geleneklerin tanınıp tartışılması, değerlendirilmesi ve eleştirisidir.

Gelenek, belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesidir.³ Sosyal bilimcilerden bazıları geleneğe toplumların yaşadıkları coğrafya, iklim vb. gibi dışsal koşullara uyum sağlamak amacıyla türetilmiş, beşeri kaynaklı inşalar, icatlar olarak bakarlar. Yani fenomenolojik bir yaklaşımla gelenekleri salt işlevsel özellikleri yönüyle görüp kökenlerini bu işleve bağlayan açıklamalar olarak görürler.⁴

¹ Ayhan Doğanç, “Gelenek Sözcüğünün Düşündürdükleri”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yılığ 1975*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1976, s. 65-66.

² Abdullah Dikici, “Geleneklerin Toplumdaki Yeri ve Önemi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11 S. 2, Elazığ 2001, s. 251-258

³ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. Osman Akinbay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 258-259

Bazıları da geleneğe, inanılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan kutsal akidelerin, tapınma şekil ve ritüellerinin muhafazasını ifade eden normlar, dinsel öğretinin, geçmişten gelip gelecek kuşaklara devredilmesi gereken öğelerin tümü olarak bakmakta,⁵ dolayısıyla da geleneklerin sadece işlevsel boyuta indirgenemeyeceğini, onların belirli bir anlam bütünlüğünü yansıtan fenomenler olduğunu belirtirler. Geleneksel toplumlarda gelenekler, işlevsel olarak toplum düzenini korumada yeterli iken, günümüz çağdaş toplumlarında bunların güçlü yaptırımlarla ve hukuk kurallarıyla desteklenmesi giderek önem ve ağırlık kazanmaktadır.⁶

Anadolu insanının hayatında geleneklerin çok önemli bir yeri vardır. Toplumun günlük hayatını oluşturan, ona öz ve biçim kazandıran ana davranış kalıplarının temelinde adet ve uygulamalar yatmaktadır. Söz konusu bu uygulamalar bazen yöreden yöreye farklılık, bazen de benzerlikler göstermektedir.⁷ Bu uygulamalardan biri de sünnet ve kirveliktir. Aleviler, konuya fazlasıyla önem vermiş, sünnet geleneğinin İslam dinindeki anlam ve yorumunu, kendi toplumsal koşulları ve yaşam biçiminin etkisinde şekillendirmişlerdir. Dolayısıyla da araştırmanın konusu, Tunceli yöresinde bir erkek çocuğun sünnet töreninin masraflarını, anne ve babasının dışında başka bir ailenin üzerine alması ile iki aile arasında kurulan akrabalığa verilen ad olan kirvelik geleneğinin sosyolojik yönden tahlilidir. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, Türk toplumunda yaygın olarak görülen kirvelik geleneğinin Tunceli Alevileri örneğinden yola çıkılarak, bu geleneğin onlar için anlam ve önemini ortaya konulması, onların bu geleneğe olan temel yaklaşımlarını ve uygulamalarını incelemek ve analiz etmektir. Bir alan araştırması olan bu çalışmada araştırma tekniklerinden mülakat tekniği seçilmiştir.

A. Türkiye'de Sünnet Geleneği

Kirvelik, doğrudan doğruya sünnet olayına bağlıdır. Sünnet ve kirvelikğin birbirleriyle fonksiyonel münasebeti olduğundan, burada kısaca sünnet işleminden bahsetmek yerinde olacaktır.

Sünnet sözcüğü Arapça kökenlidir ve ilk anlamıyla, “takip edilmesi itiyad edilen yol, hal, tavır, gidiş, adet, davranış, değişmeyen karakter, yöntem, örnek alınan uygulama, örf ve gelenek” demektir.⁸ Daha geniş

⁴ Sami Güven, *Toplumbilim*, Ezgi Kitabevi, Bursa 1999, s. 165; Samuel Koenig, *Sosyoloji-Toplum Bilimine Giriş* (Çevirmenler: S. Sucu- O. Aykaç), Utopya Kitabevi, İstanbul 2000, s. 72

⁵ Doğan Özlem, *Anlamadan Geleneğe, Kimlikten Özgürlüğe (Kavramlar ve Tarihleri III)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2009, s. 78

⁶ Mustafa Aksoy, *Sosyal Bilimler ve Sosyoloji*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s. 34-38

⁷ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s. 14

⁸ Ali Yardım, *Hadis I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1992, s. 27

anlamda ise; “insanın iyi ahlakını, tabiatını ve davranışını” anlatmaktadır.⁹ İslam dininde ise, “Hz. Peygamberin hadiseler karşısında sabit, değişmeyen ve devamlılık arz eden karakter selabetini ifade etmektedir (Hz. Muhammed’in sözleri, işleri, ve tasvibleri)”¹⁰ olarak tanımlanmaktadır.

Konumuz açısından sünnet; “Arapçada “ hıtan” olarak geçen erkeğin cinsiyet uzvunun uç kısmındaki derinin fazlalılığını alma işlemidir”.¹¹ Türkçede ise, Peygamberin yapılmasını istediği için sünnet olarak adlandırılan, çeşitli toplumlarda yaygın olarak uygulanan dini-kültürel bir ritüel biçiminde uygulanmış, aynı zamanda tedavi edici ve hastalık önleyici yönüyle modern tıpta yerini almış cerrahi bir girişimdir. Erkek çocuklarında penis glansını(başını) örten derinin belirli bir şekil ve ölçüde cerrahi işlem ile çıkartılması(kesilmesi) ameliyesi olarak tanımlanmaktadır.¹² Sünnet, İslam tarihi araştırmalarına göre Hz. İbrahim'e kadar uzanır. Genellikle Sami/İbrahimi gelenekle (Yahudilik, İslam, Kipti Hıristiyanlık) özdeşleştirilmekle birlikte, tarih öncesi dönemlere ve farklı coğrafyalara uzanır.¹³

Anadolu'da çocukla ilgili geleneksel işlemlerin en önemlilerinden birisi de sünnet geleneğidir. Türk toplumlarında eskiden beri sünnet törenlerine önem verilmiş, sünnet düğünleri etrafında zengin bir gelenek oluşmuştur.¹⁴ Özellikle dinsel gelenekler, geleneklerin en yaygın ve etkili olanlarıdır. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı da sünnet geleneğidir.¹⁵ Hiçbir anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Ülkemizde sünnet dini ve sosyal bir istek olup, tüm erkek çocuklarına yaygın olarak uygulanmaktadır. Aile için sünnet töreni yapılması zevkli ve gururlu bir olay, manevi bir mutluluk olarak kabul edilmektedir. Sosyal ve cinsel kimlik oluşturmaya hizmet eden bu geçiş töreninin çocuk açısından önemi, arkadaşları arasında statü kazanmak ve çocukluktan yetişkinliğe geçiştir. Aile açısından önemi ise, çocukları evlilik hayatına ve sosyal yaşamda üstlenecekleri rollere hazırlamak ve ilgili kuralları öğretmek suretiyle onları yetişkin ve tam bir erkek durumuna getirerek cemaate katılması, çocukların annelerinin etkisinden, yani kadınların alanından sıyrılıp yetişkin erkekler dünyasına katılmasını

⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s. 1133

¹⁰ Ali Yardım, a.g.e., s. 30

¹¹ Nebi Bozkurt, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi (Ed. İbrahim Kafi Dönmez)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 1842

¹² *AnaBritannica Ansiklopedisi*, “Sünnet Mad’”, Anayayınçılık, C. 29, İstanbul 1994, s. 15

¹³ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 38, İstanbul 2010, s. 155-159

¹⁴ Ali Haydar Bayat, “ Osmanlı İmparatorluğu Türkiyesi’nde Saray Dışı Sünnet Merasimleri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri*, C. IV, Ankara 1982, s. 11-20

¹⁵ İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul 1968, s. 52-54

sağlamaktır.¹⁶ Geleneğinin yaptırımı bu konuda bir karşı koyuşa meydan vermeyecek kadar güçlüdür. Toplumun bu konudaki hoşgörüsü ve bağışlaması yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla belli nedenlerle sünnetleri gecikmiş delikanlılar bunun tedirginliğini yaşamaktadırlar. Yaşı gelip geçtiği halde sünnet olmayan kişilere aşağılayıcı ve kınayıcı tutum ve davranışlar oldukça yaygındır. Bu konuda köklü bir geleneğin yaptırım gücü yoğun bir biçimde geçmişte olduğu gibi günümüzde de işlemektedir. Sünnet geleneği genel olarak; sünnet çocuğunun yaşı ve sünnet zamanı, tören ya da düğün hazırlığı, çocuğun hazırlanması, sünnet işlemi ve sünnetçi, hediye-armağan gibi alt konu başlıkları içerisinde incelenmektedir.

B. Kirvelik Geleneğinin Tarihçesi

Kirve, yörelere göre ‘kirve’, ‘kivra’, ‘kürve’, ‘kivve’, ‘kiriv’ isimleriyle de tanımlanmaktadır. Kirve kelimesinin Farsça ‘kirov’dan geldiği, Türkçeye ve Kürtçeye de Farsçadan geçtiği ileri sürülmektedir.¹⁷ Kirve, sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra, sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak, elini kolunu tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse demektir.¹⁸ Kirvelik, birbirine ekonomik ve sosyal olarak eş konumda bulunan iki ailenin, ailelerden birinin sünnet töreni masraflarını karşılamasıyla oluşan bir sanal akrabalık kurumudur.¹⁹ Kirve, sanal akrabalık kurulacak olan ailenin erkek çocuğunu sünnet esnasında kucağına alarak çocuğun acı çekmemesi için destekte bulunacak ve aynı zamanda törenin ekonomik giderlerine kısmen de olsa katkıda bulunacak kişidir. Kirvelik kurumu aracılığıyla nasıl çocuklarını birbiriyle evlendiren kimseler bir hısımlık içerisinde iseler, birbiriyle kirvelik ilişkisi içerisine giren aileler de kalıcı bir dostluk ilişkisi kurarlar.²⁰

Türkiye’de daha çok Doğu, Güney, Güneydoğu Anadolu illerinde yaygın olan kirvelik kurumunun nasıl ortaya çıktığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı araştırmacılar kirvelik’in Kürtçe konuşan grubun kültür unsuru olduğu iddiasındadırlar.²¹ Oysa, kirvelik bir kültür unsuru olarak sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine has değildir. Bir sosyal müessese olan kirvelik, Dağıstan Demirkapısı’ndan Adana’ya, Tebriz-Urumiye’den (Şahpur) Sivas’ın doğusuna kadar olan

¹⁶ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, s. 157

¹⁷ Orhan Türkdoğan, “Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği” *Türk Kültür Araştırmaları Yıllığı*, III-VI, s. 199-200, Ankara 1966-1969. Kirve kelimesinin kullanışı ile ilgili geniş bilgi için bkz, Türkdoğan, a.g.mk., s. 199

¹⁸ *Türkçe Sözlük*, T.D.K. Yayınları, Ankara 2009, s. 1187

¹⁹ Ayşe Kudat, *Kirvelik-Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü*, Ütopya Yayınevi, İstanbul 2004, s. 11

²⁰ Nevzat Gözaydın, “Kirvelik”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, s. 245-247

²¹ Kudat, a.g.e, s. 9

sahaya yayılmıştır.²² Bu coğrafya'nın dışında kirve, yerine Yozgat'ın batısında kalan yerlerde 'sağdıç', Batı Ege, Avşar ve Kaçar Yörükleri arasında 'sünnet babası', Mardin ve Siirt çevresinde ise 'garip akraba' gibi terimler söylenmektedir.²³ Ziya Gökalp'e göre de kirvelik, bir Türk geleneği olup, eski Türklerdeki 'potlaç' geleneğinin Anadolu'daki görünümüdür.²⁴

Tunceli Alevileri, sünnetin ortaya çıkmasını şu kıssaya dayandırmaktadırlar: Hz. İbrahim peygamberin oğlu olmaz, ikinci kez evlenir. Allah'a yalvararak eğer bir çocuğu olursa hak yolunda kurban edeceğini vaat eder. Hz. İbrahim'in dileği kabul olunur ve bir çocuğu olur. İkinci eşi olan Hz. Hacer'den doğan çocuğun ismi İsmail konur. İsmail büyüyünce Cebrail bir nida getirerek Hz. İbrahim'in İsmail'i kurban edilmek için söz verdiğini hatırlatır. Hz. İbrahim, İsmail'i alıp Arafat Dağı'na götürürken yolda şeytana rastlar. Hz. İsmail hurma yemekle meşgulken, Şeytan, Hz. İbrahim'i caydırmaya çalışır. Hz. İsmail hurmanın çekirdeğini babasını caydırmaya çalışan şeytanın gözüne atar ve bu adam seni caydırmaya çalışıyor der. Gözü kör olan şeytana o yüzden kör şeytan denir. O zaman şeytan bir aksakallı kılığında geldiği için tanınmamıştır. İsmail şeytanı teşhis etmiştir. Bunun üzerine Hz. İbrahim oğlunu alıp Arafat Dağı'na çıkar. Gözlerini bağlar, bıçağı çıkarıp kurban etmek için bıçağı boynuna atar fakat bıçak kesmez. Bıçağı taşa vurur, bıçak mermer taşı keser. O anda o bıçak da konuşmaya başlar: "Hak'tan izin yok, İsmail'in bir tüyünü kesemem" der. Cebrail Hz. İsmail'i kaldırıp koçu indirir. Koç İsmail'in yerine kurban edilir. Kesilen kurbandan 90 kişi yer, o zaman karıncalar gelir: "Ya İsmail bizim payımız nerede" derler. Karıncalar davacı olur, Cebrail Hak'tan nida getirir: "Ya erenler dişlerinizin arasını karıştırın, onu da karıncalara verin" der. Herkes dişlerinin arasında olan eti karıncalara verir, karıncalar davalarından vazgeçerler. Karıncalardan sonra bu defa toprak davacı olur: "Kurban kesip yediniz, kanımı bana akıtmadınız " der. Kimse cevap vermez, Cebrail gene Haktan bir nida getirir: "Ey erenler Allah'ın emri şu ki, İsmail'in bileğini kesin kan toprağa aksın, toprak razı olsun" der. O zaman Hz. İsmail sünnet edilerek kanı toprağa akıtılır.²⁵ Yöre halkı, sünneti Hz. İbrahim'den kalan bir gelenek olarak gördüklerini bu kıssa ile ifade etmişlerdir.

²² Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, Cilt I, İstanbul 1953, s. 504

²³ Orhan Türkdoğan, a.g.mk., s. 202; İslam Ansiklopedisi, s. 68-69

²⁴ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi* (Haz. İsmail Aka, Kazım Yaşar Koprıman), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976, s. 202. Potlaç, eski Türklerde karşılığı 'şölen' olan ve iptidai kavimlerde zengin ve eşraftan bazı kimselerin şöhretlerinin artması için ölçsüz harcamalara giderek karşındaki tarafı, karşılık yapmaktan aciz bırakacak israf derecesinde debdebeli ve meydan okuyucu bir ziyafetlere verilen isimdir. *Meydan Larousse*, "Kirve Mad.", Sabah Yayınları, C.11, İstanbul 1992, s. 324

²⁵ Kenan Demirtaş, 1961 Çemişgezek doğumlu, ilkokul mezunu

1. Tunceli Alevilerinde Kirvelik

Tunceli’de kirvelik, yörenin kelimeyi kendi kullanım şekliyle ‘kirivlik’, aile akrabalığından daha önemli olarak görülmekte, kutsal bir bağ kabul edilmektedir. Kirveliğin hem dinsel, hem geleneksel yönünün olması, onu bölgede ahlaksal değeri en üst yapılardan biri haline getirmiştir. Sünnetin Hz. İbrahim’den gelen bir gelenek olduğuna inanmanın yanında, Hz Muhammed’in de onun soyundan olması, Hz. İbrahim’i Aleviler için önemli kılmakta ve ona saygı göstermelerine neden olmaktadır. Tunceli Alevilerine göre peygamberler doğuştan sünnetlidir. Peygamberlerin doğarken Cebrail tarafından sünnet ettirildiğine inanılmaktadır. Bu sünnet olayına “Sünnete Nebiyan” (Nebiler Sünneti veya Peygamber Sünneti) denir.²⁶ Onun için peygamberler sıradan beşer gibi sünnet edilmez diye inanılır.

Tunceli Alevileri, Kirveliği “peygamberlik dostluğu” olarak algılamaktadırlar. Öyle ki, onlar arasındaki yaygın bir inanışa göre, “Seyidi bin Ububat adındaki bir zat, sünnet düğün hazırlığı yapar. Ben, peygambere dost olacağım der. O zamanın geleneğine göre peygambere elma göndererek onu kirveliğe davet eder. Hz. Peygamber de bu davete icabet eder ve çocuğun gözlerini kapatarak arkasında durur. Oradakilerin bundan böyle dost olduğunu söyler.”²⁷ Herkesin dostluk kurduğu kişi peygamberdir. Kirvelik böylece bir dostluk simgesi haline gelir. Yörede çok saygı gören bu gelenek “Hz. Muhammed dostluğu” olarak kabul görür. Dolayısıyla Kirvelik, peygamber sevgisinden kaynaklanan bir uygulama olma özelliği gösterir.

Alevilikte kirvelik, musahiplikte olduğu gibi ikrar vermektir. Dedenin huzurunda verilen ikrar, “eline, diline, beline sahip olmaktır.” Hz. Muhammed’in sünneti gereği; her doğan erkek çocuğa, ikrarlığı bilecek reşit yaşta biri kirve tutulur. Çocuğun sünnetiyle ikrar gerçekleşmiş ve iki aile kardeş olmuş olur. Bu ikrarlığın bozulmaması için her iki tarafın üzerine düşen büyük bir sorumlulukları vardır. Alevilerde ikrar, Allah’a verilmiş bir ‘ahd’ olduğundan bozulmaz, bozulunca da kişi “düşkün” sayılır. Bu ahd, yüksek ahlaklı olmaya, edepli yaşamaya verilen sözdür. Edepli insan, güvenilir insandır. Kirvelik, ikrarla başladığından öncesini kapsamaz. Yani taraflar kirvelikten önce birbirlerine kız alıp verebilirler. Kirvelik de, musahiplik ikrarı oranında kutsal ve mukaddestir. Musahipler, dünyada ve ahirette kardeş kabul edilir, birbirlerine karşı dürüst olmak ve gerektiğinde birbirlerine her türlü yardımı yapmakla yükümlüdürler.²⁸ Kirvelik ve

²⁶ Kenan Demirtaş, 1961 Çemişgezek doğumlu, ilkokul mezunu

²⁷ Yöre Alevileri tarafından anlatılan böyle bir menkıbeye İslam Tarihi kaynaklarında rastlanmamıştır. Ancak Kudat ‘Kirvelik’ adlı eserinde böyle bir menkıbeyi anlatarak Peygambere elma gönderen kişinin ‘Ubadiyeoğlu Said’ olduğunu belirtmiştir. Kudat, age. s. 202

²⁸ Munzur Çem, *Dersim’de Alevilik*, Peri Yayınları, İstanbul 1999, s. 23

müsaheplik Hz. Muhammed Mustafa'ya ve On İki İmamlar'a duyulan sevgi ve saygıyla bütünleştirilerek, akdedilerek ömür boyu ve kuşaktan kuşağa devam eder. Tüm bunlar dikkate alındığında Alevi toplumunda kirve olan kişiler ve aileler arasında evlilik kesinlikle söz konusu olmaz. Aralarında müsaheplik veya kirvelik bağı olan ailelerin kan bağı olmasa bile sünnet olan çocukların kirvesinin kızları kardeş sayılırlar, dolayısıyla da karşılıklı kız alıp vermeleri günah olarak kabul edilir. Kirvelik yoluyla kurulan ilişki ölene kadar devam eder. Kirve çocukları arasındaki evlenme yasağı, kirveler arasındaki ilişkinin daha serbest dolayısıyla da daha güçlü ve kalıcı olmasını sağlamaktadır.

Aleviler, kirvelik ve sünnet olgusunu, Sünni İslam geleneğinden oldukça farklı bir biçimde algıladılar. Alevilerin kirvelik ve sünnet yaklaşımı, sosyolojik, inançsal ve biyolojik açılardan farklı şekillerde değerlendirilebilir. Sosyal boyutlarıyla kirvelik kurumu, Alevi toplumu açısından dayanışmanın, barışın, dostluğun, birlikte hareket etmenin başlıca kaynaklarından. İnançsal açıdan ise, Hak-Muhammed-Ali üçlemesini teyid ederek Hakk'ın birliğini onaylamak, Ehl-i Beyt soy geleneğine bağlılığı ifade ederek toplumsal barışı yaşama dönüştürmek olarak algılanır. Kirvelik akti sırasında, kişiler veya aileler, kendi aralarında, On İki İmam'ı sembolize etmesi amacıyla birbirlerine On iki kuruluş vermiş sayılırlar. Böylece ikrar verilmiş, gülbenk alınarak ikrar kapısından içeriye adım atılmıştır. Artık, her iki ailede karşılıklı sevgi, saygı ve dayanışma duygu ve yükümlülükleri sürekli olarak yerine getirilmeye çalışılır. Biyolojik ve tıbbi anlamda da sünnetin, insan sağlığı bakımından yararlı olduğuna inanılmaktadır.

Kirvelik düğünü Tunceli yöresinde kutsal sayılan bir törendir. Kirvelik adını şundan almaktadır: Erkek çocuk sünnet olunca gözlerini kapatana yöre terimiyle 'kiriv' denir. Çocuk ilk doğduğunda, bir dost gelir, çocuğun kirvesi ben olurum der, çocuk onun peşine (öteğine) atılır. Artık iki aile arsında çok samimi kutsal bir dostluk kurulmuştur. Ancak, kirvenin kim olacağına genellikle ana ve baba karar verir. Kirve, bazen yakın akraba veya dostlardan seçilmekle birlikte, çoğunlukla akraba dışı seçim esastır. Bu seçimde esas olan, gönül bağı, karakter uygunluğudur. Böyle olmakla beraber, bazen çıkarlar da ön plana çıkabilir. Tunceli yöresinde kirve genel olarak şu tercihler göz önünde bulundurularak birkaç şekilde seçilmektedir: Birinci yol, bir seyit veya rehber kökenli ailenin seçilmesidir. İkincisi, bir evliya ya da ziyareti rüyasında görerek ona istinaden ziyareti kendine kirve tutmak ve temsilen bir pir, mürşit veya rehberi kirve olarak seçmektir.

Üçüncüsü, bir kadının hamileliği sırasında rüyasında gördüğü bir kişiyi kendine Kirve olarak seçmektir. Dördüncü tercih ise, daha önceki kirvelerin çocuklarının birbirlerine kirve olmasıdır. Diğer bir tercih çeşidi de düşmanlık ve kırgınlığı ortadan kaldırmak amacı ile seyyitlerin veya sözü geçenlerin iki tarafa önermesiyle kirve tutulur. Daha sonraki sıralarda asker

arkadaşlıkları veya gurbette birlikte çalışan, bir şeyleri paylaşan insanlar arasındaki dostluğu pekiştirmek amacıyla kirvelik tutarlar. Yaylalara giden yarı-göçebe olan Aleviler de kendisi ile yaylaya gelenleri birinci derecede tercih ederler. Burada amaç, aynı kaderi taşıyanlar arasında ahlaksal güveni sağlamaktır. Kirvesini seçen kimse, kibar ve nazik bir teklifle karşı tarafa teklifini sunar.

Kirve seçilirken kendi dengi veya kendisinden üstün bir aile ile ilişki kurma gayreti ailelerin tercihi olmaktadır. Hem nüfuz yönünden hem de maddi olarak, birini kirve olarak tercih etmek, aşiret zihniyetli toplumlarda yaygındır. Kirve, akrabalıktan öte baba ile arkadaşlık kuracağı için seçimde yaşların denk olmasına özen gösterilir. Ayrıca aile içinde en seçkin kişilerinden birinin kirve olarak seçilmesine dikkat edilir.

Geleneksel yönü de en az dini yönü kadar önemli olan kirve, olabildiğince akrabadan seçilmez, akraba dışından biri seçilir. Çoğu zaman bir ziyaret kirve olarak seçilir ve çocuk bir seyyit veya rehberin önünde sünnet ettirilir. Sünnet olacak çocuğun kanının kirvenin denetiminde akması iki tarafça da önemlidir. Sünnet edilecek çocuğun can güvenliği kirveye teslimdir. Kasti veya bir anlık dalgınlık çocuğun cinsel organının yanlış kesilmesine sebep olur ki bu ataerkil bir toplum ve çocuk ailesi ve de çocuk için bir yıkımdır. Zürriyetin kesilmesi aşiret toplumlarında büyük bir olaydır. Bu nedenle çocuk en güvenilir dosta teslim edilmiştir. Kirve, baba kadar emin bir korumacı ve tutucudur. Her adama çocuğumu teslim etmem düşüncesi ön plandadır. Sünnet edilen çocuğun kanının kirvenin önünde akması veya kanın kirvenin eteğinde akmış olması kirve açısından son derece kutsal sayılır. Bu aynı zamanda çocuğu bir evlat gibi görme inancıdır ki son derece önem verilir. Hz. Muhammed'in torunları Hasan ve Hüseyin'e kirve olmasının ve onları önüne alarak sünnet ettirmesi de bu oluşuma bir etkidir.²⁹

İki aile ve onların dost ve akrabaları arasında yedi kuşak geçmeden kimse kimseye kız vermez. Kirve olan iki aile, birbirine akrabalıktan da daha yakın bir bağla bağlanmış olurlar. Bu iki aile arasında, musahiplikte de olduğu gibi, kız alıp verilmesi dinsel bir tabudur. Çünkü kirvelerin arasına On İki İmam kanı akmış ve ona ikrar verilmiştir. Halk arasında “öl ikrar verme, öl ikrarından dönme” cümlesiyle dile getirilen bu uygulama, önemli bir inanca dayalı olarak oluşmuştur ve ikrar verme esasına dayanmaktadır. Kirvelik inancına göre, Hz. İbrahim'in icadı olan bu kutsal geleneğe herkesin uyması şarttır. Geleneğe uymayan Müslüman değildir. Kız alınıp-verilirse dünyanın en kötü, en büyük günahı işlenmiş olur.

²⁹ M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 253

2. Sünnet Düğünü

Çocuğunu sünnet edecek aile, en az bir veya iki hafta önceden lokmasını³⁰ da yanına alarak çocuğuyla birlikte kirvesini ziyaret eder. Sünnet erkânının yapılacağı günü ve koşuları birlikte kararlaştırırlar. Sünnet gününden on beş gün önce ailenin sosyal yapısına göre bulunan kirveye haber verilir ve davetiyeler dağıtılır. Davetiye türü, ailenin gelir düzeyine uygun olur. Kimi aileler elma, mendil, kumaş, gömlek, çorap dağıtır, kimi aileler de matbaada bastırılan davetiye gönderirler.³¹

Sünnet olacak çocuk, düğünden bir iki gün önce, kirvesini davet edip, adına 'Peygamberlik Kurbanı' denilen bir kurban keser. Sünnet olması gereken çocuğun ailesi kirveye önceden haber verdiği için, kirve, sünnet olan çocuğa; olanakları ölçüsünde aldığı bir takım hediyelerle birlikte, sünnet erkânının yapılacağı gün ya da bir süre önce çocuğun evine gider.³² Çocuğunu sünnet edecek olan aile kendi yakınlarını, dostlarını ve komşularını da davet eder. Esas kirve, çocuğun gözlerini kapatan şahıstır; fakat bu vesileyle ikisinin tüm akraba ve dostları da aile olmuştur.³³

Düğün hazırlıkları başlayınca çalgıcılara haber verilir. Çalgıcılar çağrılan günde gelirler. Bir gün boyunca çalarlar ve o güne "davulun geldiği gün" denir. Düğün günü gelen davetliler davul-zurna ile karşılanır. Gün boyunca eğlenilir. O akşam düğün sahibi, gelen davetlilere ve komşularına bir yemek ziyafeti verir. Aynı gün kirveye elçi gönderilir. Elçi, sünnet edilen çocuğa yoldaşlık yapacak ve onun köçeği olan kişidir. Elçiler bir gün önceden hazırlanan hayvanı (bir hayvan keçi, koyun vs. gibi şeyler) keserler. Et parçalanmadan şişe takılır. Ateş üstünde kızardıktan sonra, kirveye götürülür. Elçiler bir gece kirvede kalırlar ve köçeklik haklarını alırlar. Kirve, düğünün ikinci günü yani davetlilerin toplandığı gün gelir. Davul zurnalar kirveyi karşılarlar. Düğünün en ağır misafiri kirvedir, herkes ona saygı ve sevgi gösterir.³⁴

Aynı güne "toplanma günü" denir. Burada geleneksel yemekler yenir, oyunlar oynanır. Akşam olunca kirvenin konaklayacağı konak belirlenir. Diğer kişiler de ayrı evlerde ağırlanır, her konağa birer kebablık hayvan verilir. Ayrıca rakısı, mezesi temin edilir. Kesilen hayvanlar bir bütün olarak ateş üstünde çevrilerek pişirilir. Çeviren kişiler arka bacağına kendine alır, onun hakkıdır. Sabaha kadar eğlenilir, sabah erkenden sünnet olacak

³⁰ Lokma, Cem töreni sırasında pişirilen kurbandan dedenin talibe verdiği ettir. Kurban kesilmeyen cemlerde ise, evlerden getirilen ekmek ve çöreklerin doğranarak karıştırıldıktan sonra elde edilen yiyeceklerdir Geniş bilgi için bkz. İsmail Özmen, *Simgeler ve Rıza Kenti: Alevilik/Bektaşılık*, C.2, Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2010 s.4. Burada kastedilen ise kirvenin sünnet edilecek olan çocuğun evine götürdüğü kurbanlık koyun veya koçtur.

³¹ Mehmet Zekioğulları, 1960 Ovacık doğumlu, ilkökul mezunu

³² Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızıbaşlar*, Kalan Yayınları, Ankara 1999, s.122

³³ Mustafa Aykut, 1955 Çemişgezek doğumlu, ilkökul mezunu

³⁴ Eyüp Demir, 1968 Çemişgezek doğumlu, ilkökul mezunu

çocuklar banyoya götürülür. Sünnetçi de sünnet hazırlıklarını yapar. Çocuklar banyodan çıkınca çalgıcılara haber verilir. Çalgıcılar çocukları karşılar, o anda sünnet olacaklar davulcuya para verirler. Çocuklar damın başına getirilir. O damın başında sünnetçi masa kurar, masanın üstüne bir bez, bezin üstüne bir tepsi, tepsinin üstüne bir havlu, havlunun üstüne bir adet sabun konur buna ‘Muhammed honçası’ veya ‘Muhammed kalburu’³⁵ denir. Dualar okunurken masaya para atılır ve bu para sünnetçiye verilir. Dua okunurken herkes o masanın çevresinde daire şeklinde ayakta durur, şapkalarını ters çevirerek ellerini önlerine bağlarlar. Aile eğer çocuğuna herhangi bir yatır, Hızır, Düzgün Baba gibi kutsal ad ve mekânları kirve tutmuşsa, mekânlardan getirilmiş olan teberrik de Muhammed sofrasının üzerine konulur. Daha sonra çocuklar bir odaya alınır, yere bir kürsü konur, üstüne yastık, yastığın üstüne çocuk oturtulur, kirve de çocuğun arkasına oturur. Çocuk sünnet olurken davullar özel bir sünnet havasını çalar. Hava dramatik bir hava olduğu için genellikle davetliler ağlarlar. Sıra bizzat sünnetin yapılmasına gelmiştir. Önde sünnetçi olmak üzere davetliler kibleye dönerek dualar okurlar. Çocukların kirvesi olan kişi yerini aldıktan sonra çocuk kucağına oturtulur ve gerektiğinde bir de vekil tayin edilerek sünnetçi tarafından sünnet gerçekleştirilir. Sünnet bittikten sonra eller yıkanır. Sünneti yapan kişi ya da sünnetçi, kirveler ellerini üst üste gelecek şekilde yıkamaya başlarlar. Geleneğe göre el yıkanırken en üstte babanın eli onun altında kirvenin elleri olmak üzere üst üste tutulur. Hiç kullanılmamış bir sabunla eller aynı anda yıkanır. Bu toplu yıkamadan sonra eller tek tek ayrıca yıkanır. Yıkama işlemi üç kez “yâ Hakk, yâ Muhammed yâ Ali” denilerek tekrarlanır. Bu işlemin anlamı, sünnet olacak çocuktan akan kan ile aileler arasında oluşan ikrar bağının kutsanmasıdır. Bu şekildeki yıkama kirvelerin bir aile haline geldikleri anlamına gelir. Erkân esnasında, hazır bulunan cemaat ayağa kalkar. Honçanın baş tarafında Dede veya erkânı yerine getirecek olan kişi yerini alır. Kirve, sünnet edilecek çocuk ile anne ve babası, ailenin diğer bireyleri sırasıyla Dedenin karşısında saf tutarlar. Dede, kirvelik ve sünnet konusunda kısa bir bilgi sunduktan sonra: “gerçeğe hü” deyip, cemaati edep erkâna davet ederek, erkânı başlatır. Bu esnada şu gülbenk³⁶ okunur.³⁷

"Dünya kuruldu pazartesi
Yukarıdan indi Muhammed honcası
İbrahim peygamberde kaldı bu adet
Boynuma hem farzdır, hem sünnet

³⁵ Sezai Öztürk, *Tunceli’de Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul 1972, s. 97.

³⁶ Alevilikte dua, gülbenk ya da gülbenk olarak isimlendirilir. Kişisel ve toplumsal istekler yüksek sesle, nutuk şeklinde okunur ve cemaat “Allah, Allah nidalarıyla isteğe katılır. Geniş bilgi için bkz. Özmen, a.g.e., 139

³⁷ Ali Ekber Demirtaş, 1958 Çemişgezek doğumlu, ilkokul mezunu

Her kim Muhammed'i severse
Getirsin Muhammed'e salâvat."

Bu dua üç defa tekrarlanınca, halk dedenin sağ elinin işaret parmağını, hafif eğilerek öper ve "ya Muhammet" der. Gülbengin bitimiyle başta kirve olmak üzere sünnet olacak olan çocukların babası ve annesi kirvesiyle birlikte yerdeki masaya diz çökerek honçaya niyaz³⁸ ederler, gönlünden geçen bir Hak lokması'nı tepsiyeye atarak, tekrar niyaz edip geri çekilirler. Daha sonra orada bulunan cemaat honçaya niyaz edip lokmasını attıktan sonra niyazlarını yenileyip geri çekilirler. Kirvelik sonucu kurulan yeni aile, dostluğunun saadeti temennisiyle dualar okur. Ardından davetliler sünnet edilen çocukları görüp, onları tebrik ettikten sonra yanlarından ayrılırlar.

Bütün bu işlemlerden sonra, sünnet sahibi Allah'a şükür için bir kurban keser. Kurban olarak genellikle bir yaşını doldurmuş, sakat ve kulağı kesik olmayan makbul olarak görülen koyun cinsi, bir erkek, erkek yoksa kadın tarafından, sünnet edilen çocuğun da elinin bıçağı tutmak suretiyle birlikte kesilir. Sünnetten sonra, kesilen kurbandan bir et parçası yere gömülür. Et yenilirken dişler arasındaki et parçası yenilmez. Kurban kesen bıçak başka bir şey için kullanılmaz. Kirve, sünnet düğününden bir süre sonra, çocuklara ve aile fertlerine çeşitli hediyeler olarak onları sormaya gelir. Düğün sahibi ise, kirvenin getirdiği hediyein bir kat fazlasıyla kendisine iade eder.³⁹

3. Kirvelikğin Oluşumundaki Nedenler

Tunceli yöresinde kirvelikğin temeli hukuki (kötülüğü önleme), sosyal (sevgiye dayanan kirvelik) ve ekonomik (ihtiyaçtan doğan kirvelik) olmak üzere üç ana amaçla atılmaktadır.⁴⁰

Sevgiye dayanan kirvelik; kirvelikğin temelini teşkil eder ve kişiler arasında değil, aileler arasında tesis edilir. Birbirini seven ve bunu nesilden nesile ikrar bağı olarak sürdüreceklerinden emin olup kanaat getiren kişi ve aileler arasında gerçekleşir. Yani tarafların gönül ve rızalarıyla kirve olunur. Hatta Tunceli yöresinde fiilen bir akrabalık bağı oluşmamış olsa da yakın hissettikleri birileri için 'kiriv' diye hitap etmeleri de yaygın bir gelenektir.⁴¹ Tunceli'de kirveler, peygamber dostu olarak kabul edilir ve her çocuğun bir kirvesi vardır. Buna göre kirvelik, kuşaklar boyu devam ederek günümüze kadar gelen dostluktur.

³⁸ Niyaz, Alevilikte önemli erkânlardan biridir. Sözlük anlamı yalvarma, dua demek olan niyazın birçok anlamı vardır. Örneğin mürşide sunulan lokmaya denildiği gibi, cemde canların secdeye gelerek üç kere "Allah, Muhammed, Ali aşkına" deyip yeri veya mürşidin elini öpmelerine de denilir. Daha geniş bilgi için bkz. Özmen, a.g.e., s. 38-39.

³⁹ Sabit Akgün, 1960 Hozat doğumlu, ilkokul mezunu

⁴⁰ Ali Kaya, *Tunceli (Dersim) Kültürü*, Can Yayınları, İstanbul 2004, s. 182

⁴¹ Ramazan Demir, *Feodalizmin Devlete İsyanı ve Dersim Olayları*, Palme Yayıncılık, Ankara 2011, s. 37

İhtiyaçtan doğan kirvelikte, iki ailenin kendi arasında yaptığı yardımlaşma ve hatırdan dolayı yapılan bir uygulama söz konusudur. Bu yardımlaşma, ticari ve menfaat için değil, bir ailenin diğer bir aileye karşı yaptığı iyilik ve dostluk örneğinin unutulmaması ve böylece söz konusu dostluğun devamını sağlamak için yapılanıdır.

Kötülüğü önlemek için kurulan kirvelik, aile ya da kabileler arasındaki düşmanlıklara son vermek, barış ve dostluğu sürekli kılmak amacı ile tesis edilen kirveliktir. Burada taraflar uzlaştırılıp, kirvelik bağıyla birbirine bağlandıktan sonra, düşmanlık ve kan davaları son bulur. Örneğin, bir ailenin diğer bir aileye bilerek veya bilmeyerek bir zararı dokunur, bu zarar can kaybına yol açacak kadar ileri dereceye varırsa da, zarar veren ailenin büyüğü zarar gören aileye giderek onlara kirvelik teklif eder. Bunu hiçbir aile reddetmemektedir. Bu şekilde geçimsizlikler, aileler arasındaki düşmanlık ve can kayıpları önlenmiş olur. Bu yönüyle kirvelik, barış aktinin kutsal bir güvencesi rolüne de sahiptir. Amaç; hatayı asgariye indirmek, toplumsal yaşamda birlikteliğin, dostluğun ve kardeşliğin devamını sağlamaktır. Kirvelik, bu amaca yönelik manevi bağ ve kutsal törelerden biri olarak karşımıza çıkar.

4. Kirvelik Kurumunun Sosyal Fonksiyonları

Kirvelik kurumu, genel olarak aşağıdaki işlevleri yerine getirmesi bakımından geçmişte olduğu kadar olmasa da günümüzde de yaygın olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu işlevleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:⁴²

a. Var olan ilişkileri pekiştirmesi: İki aile ya da aile grupları arasında daha fazla yakınlık sağlamaktadır. Kirveliğin taraftarları sosyal kurullarla bağlayan, yaptırım gücü olan, ortak mirasçılıktan doğan çatışmaların olmaması gibi özellikleri aileler arasında var olan sevgi ve dayanışmayı daha içtenlikli hale getirebilmektedir.

b. Ailelerin sosyal ilişkiler ağını genişletmesi: Kirve olan kimse kan bağlantısı olmasa dahi, kan bağlantısı olan akrabalarından daha yakın seçilmiş akraba durumuna gelir. Sadece çocuğun değil, tüm ailenin birinci derecede sözü dinlenir, hatırı sayılır akrabası olur. Sünnet birkaç günlük bir olay olduğu halde kirvelik ömür boyu sürmekte, aile kendi dengi veya daha üstün bir aile ile ilişki kurarak sosyal ilişkilerini genişletmiş olmaktadır.

c. Sosyal sigorta mekanizması görmesi: Bireyler hayatları boyunca işsizlik, parasızlık gibi çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedirler. Bu durumlarda geleneksel topluluklardaki akrabaların ferde sağladığı sosyal güvenliği yaratacak mekanizmalar devreye girer. İşte kirvelik, gerektiğinde başvurulup yardım alınabilecek kaynaklar arasında yerine almaktadır.

⁴² Kudat, a.g.e., s. 185-214

d. Farklı dil, din ve etnik gruplardaki aileleri birleştirmesi: Kirvelik, farklı aşiret, mezhep ve partiden olanları birleştirici özellik taşır. Bölgede Sünni ve Alevi gruplarının birbirleriyle iyi ilişkiler sürdürdükleri ve kirvelik kurdukları görülen olaylar arasındadır.

e. Bir yöreye dışardan gelen kişilerin bu yöreye uyumunu kolaylaştırması: Ailelerin, belli bir toplumun ve kültürün davranış kalıplarını öğrenmesi, benimsemesi ve davranış haline dönüştürmesi kirvelik kurumu sayesinde daha kolay ve hızlı olmaktadır. Göçle bir başka yöreden gelen bireyler ve aileler bir sosyal çevrenin tehdit edici şartları altında öbikleşme, bir araya gelme ve yöreye uyumunu kirvelik kurumu sayesinde gidermektedirler.

f. Dayanışma ve gücün artmasıyla önemli bir pazarlık gücü kazandırması: Geleneksel toplumlarda aile kalabalığı, aile veya kişilere ekonomik ve maddi güvenlik sağlayarak siyasiler karşısında politik bir güç elde ettirir. Sosyal ve ekonomik meseleler ailelerin, akrabaların ve çevrenin bir araya gelmesi ve birbirlerini desteklemeleri ile beraber daha kolay çözülmekte, diğer güçlere karşı önemli bir pazarlık gücü haline gelmektedir. İşbirliği vasıtasıyla tek başına ulaşılamayan hedeflere, amaçlara kolay ve etkili şekilde ulaşma imkanı vardır.

g. Taraplara statü kazandırması: Statü kazanmak iki taraflıdır. Yani erkek çocuk sahibi, A şahsını kirve yapmakla o kişi bir statü kazanırken, aynı zamanda kirve vasıtasıyla çocuk ailesinden başka bir şahsa ya da aileye daha sahip olmaktadır.

h. Sosyal kontrol ve sosyal barışı sağlaması: Ailelerin küs ve dargın olduğu komşularıyla barışması, birbirlerinin gönüllerini yaparak, Muhammed honçasında(sofrasında) bulunmaları kirvelik sayesinde mümkün olmaktadır. Kirvelik, Alevilerde, barışın sağlanmasında önemli kurumlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle çeşitli sülale ve aşiretler arasında olan düşmanlık güdülere, kan davaları gibi sosyo-patolojik durumları ortadan kaldırmak için kirve olma yolları denenmiş ve bu yolla birçok geçimsizlik ve kırgınlıklar ortadan kaldırılmıştır.⁴³ Kirvelik kurumuna verilen değerden ötürü, kanlar bağışlanır, küskünler giderilir, anlaşmazlıklar tatlıya bağlanır. Günümüzde her ne kadar şartlar ve ortam değişmiş ise de kirvelik, hala kabileler arası dostluk ve barışın sürekli kılınmasında, karşılıklı dayanışma ve saygının sağlanmasında rol oynamaktadır. Sosyal değerler ve normlar bir toplum içerisinde kültüre ve topluma anlam katan ölçütlerdir. Bunlara uyulmuş olması toplum içerisinde sosyal düzenin tesisini sağlamaktadır.

i. Devlet bürokrasisini ve vatandaş ilişkilerini kolaylaştırması: Kirveliliğin meydana getirdiği karşılıklı etkileşim, iletişim ve mensubiyet duygusu devlet bürokrasisinde ve vatandaş ilişkilerinde olumlu bir sonuç

⁴³ Orhan Türkdoğan, *Güneydoğu Kimliği-Aşiret Kültür İnsan*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 230

doğurmaktadır. Çünkü insanın tabii yapısında var olan 'kendinden olma duygusu' insanlar arasındaki olumlu ilişkilerin doğmasında ve yönlendirilmesinde önemli bir işlev görmektedir.

j. Sosyal Akışkanlığı Artırıcı Nitelikte Olması: Farklı sosyal, özellikle de ekonomik konumdaki insanların birbirlerine kirve olmaları alt, orta ve zenginlerin birbirleri ile kaynaşmalarına, dolayısıyla da sınıflar arasında bir geçişe olanak sağlamaktadır.

Sonuç

Doğu toplumlarının önemli özelliklerinden birisi, sosyal örgünün gelenekler vasıtası ile çok sağlam olmasıdır. Bu özellik, devlet ve yasaların yetişemediği, eksik bıraktığı alanlarda sosyal bozulmayı ve sosyal dengeyi sağlayıcı bir işlevi de yerine getirmektedir. Toplumsal hayatın ve ilişkilerin önemli bir ögesini temsil eden gelenekler de toplumdan topluma ve gelişim sürecine bağlı olarak değişik formlar alabilirler. Bu açıdan bakıldığında kirvelik kurumu da uygulanan bölgelerde değişik ad ve farklı şekillerde kendini göstermiştir.

Gelenekselleşerek günümüze kadar gelen sünnet geleneğinin tarihi geçmişi, genel kabule göre Hz. İbrahim dönemine kadar uzanmaktadır. Hz. İbrahim tarafından başlatılmış olduğu düşünülen bu gelenek, gerek İslam dininde gerekse diğer din ve topluluklarda birbirinden farklı uygulamalarla devam ettirilir. Sünnetin sadece erkeklere özgü olmadığı, bazı din ve kültürlerde kadınların da sünnete tabi tutulduğu bilinmektedir.

Kirvelik, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da özelde Tunceli bölgesinde çok köklü bir gelenektir. İki aile arasında kirvelik törenleri yerine getirilip bağ kurulduktan sonra artık birbirleri için kutsal sayılırlar. Kirvelik koşullarının yerine getirilmesi için ailelerden biri diğerine On İki İmam anlamına gelen on iki kuruşu vererek arada "Hz. Muhammed ve Ehlibeyt dostluğu"nu kurar ve ikrarını yerine getirirler. Ehl-i Beyt inancı ve kutsallığı Alevilikte, çok yüksektir ve onun için, kirvelik çok yüce bir görevdir.

Yöredeki Alevilere göre kirvelik, Hz. Muhammed'in dostluğunun kurulduğu inancına dayalı olduğundan kutsaldır. Çünkü bir rivayete göre Hz. Muhammed torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i sünnet etmiş ve bizzat kendisi de kirvesi olarak bu işe önem vermiştir. Kirve olan iki aile, birbirine akrabalıktan da daha yakın bir bağla bağlanmış olurlar. Bu iki aile arasında, musahiplikte de olduğu gibi, kız alıp verilmesi bir dinsel tabudur. Çünkü kirvelerin arasına On İki İmam kanı akmış ve ona ikrar verilmiştir. Kirve çocukları arasındaki evlenme yasağı kirveler arasındaki ilişkinin daha serbest dolayısıyla da daha güçlü ve kalıcı olmasını sağlamaktadır. Kirvelik yoluyla kurulan ilişki ölene kadar devam eder. Kirveler birbirlerini her zaman sever, sayar, birbirlerine saygı gösterirler, sadık ve bağlı kalırlar. Kirvelik, Alevi kültür ve geleneklerinden oluşan temel üzerinde güçlü bir

ahlak sistemi geliştirmiş ve bunu içinde uygulanmıştır. Kişiy e kendi öz benliğinden, kötülüklerden arınmayı, diğ er insanları sevmeyi, saymayı ve toplum içinde sevgiy e ve barış a yönelmeyi etkin bir biçimde öğ retmiştir. Dargınlıklar ve düş manlıklar kirvelik sayesinde dostluğ a dönüşür.

Diğ er Alevi kültür sahalarında olduğ u gibi Tunceli’de de kirvelik, küs ve dargın olan komşuların barış masını, onların da gönlünü yaparak, Muhammed honçasında (sofrasında) bulunmalarını sağ ladığından Aleviler’de, barışın sağ lanmasında önemli kurumlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Topluluklar arasında var olan ilişkileri pekiştirmesi, ailelerin sosyal ilişkiler ağı nı geniş letmesi, sosyal dayanış ma mekanizması fonksiyonunu görm esi, farklı dil, din ve etnik gruplardaki aileleri birleştirmesi, bir yörey e dış ardan gelen kiş ilerin bu yörey e uyumunu kolaylaştırması, dayanış ma ve gücün artmasıyla önemli bir pazarlık gücü kazandırması gibi iş levleri üst leniyor olması bakımından önemli bir toplumsal kurumdur.

Toplumsal koş ullar ve yaş am biçiminin etkisinde topluluklar arasında değ iş ik şek illerde biçimlenmiş olan kirveliğ e, Alevilik fazlasıyla önem vermiş, kirvelik geliştirip belirleyici kriterlerden biri haline getirmiş, zengin motiflerle süsleyip zenginleştirmiştir. Eskiden Aleviliğ in köklü geleneklerinden biri olan ve kardeşlikten öte bir bağ olarak görülen kirvelik geleneğ i, günümüzde hızlı kentleş me, çalışma hayatı, çekirdek aile, ekonomik sebepler, göç olayları, hastanelerde sünnet ettirme gibi modern yaş ama biçiminin önlenemez sonuçlarının, sosyal değ erleri ve ilişkileri derinden etkilemesi ve hatta belirleyici olmasından dolayı zayıflamış ve eski önemini korumamış olmakla birlikte, günümüzde bile belli ölçüde toplumsal barışın sağ lanmasında önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Mustafa, *Sosyal Bilimler ve Sosyoloji*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000
- Ana Britannica Ansiklopedisi*, “Sünnet Maddesi”, Anayayıncılık, İstanbul 1994
- Bayat, Ali Haydar, “ Osmanlı İmparatorluğ u Türkiyesi’nde Saray Dışı Sünnet Merasimleri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri*, C. IV, Ankara 1982.
- Bozkurt, Nebi, *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaş ayış Ansiklopedisi (Ed. İbrahim Kafi Dönmez)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- Çem, Munzur, *Dersim’de Alevilik*, Peri Yayınları, İstanbul 1999.
- Demir, Ramazan, *Feodalizmin Devlete İsyanı ve Dersim Olayları*, Palme Yayıncılık, Ankara 2011.

- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.
- Doğanç, Ayhan, “Gelenek Sözcüğünün Düşündürdükleri”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975*, Kültür Bak. Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ankara 1976.
- Dikici, Abdullah, Geleneklerin Toplumdaki Yeri ve Önemi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 2, Elazığ 2001.
- Erkal, E. Mustafa, *Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul 2000.
- Fırat, M. Şerif, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007
- Gökalp, Ziya, *Türk Medeniyeti Tarihi (Haz. İsmail Aka, Kazım Yaşar Kopruman)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.
- Gözaydın, Nevzat, “Kirvelik”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Güven, Sami, *Toplumbilim*, Ezgi Kitabevi, Bursa 1999.
- Kaya, Ali, *Tunceli (Dersim) Kültürü*, Can Yayınları, İstanbul 2004.
- Kırzioğlu, Fahrettin, *Kars Tarihi*, Cilt I, İstanbul 1953.
- Koenig, Samuel, *Sosyoloji-Toplum Bilimine Giriş (Çevirmenler: S. Sucu- O. Aykaç)*, Utopya Kitabevi, İstanbul 2000
- Kudat, Ayşe, *Kirvelik-Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü*, Ütopya Yayınevi, İstanbul 2004
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü (Çev. Osman Akınbay-Derya Kömürçü)*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.
- Meydan Larousse, “Kirve Maddesi”, Sabah Yayınları, C.11, İstanbul 1992
- Türkdoğan, Orhan, “ Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği” *Türk Kültürü Araştırmaları Yıllığı*, III-VI, Ankara 1966-1969, s. 199-200
- ....., *Güneydoğu Kimliği-Aşiret Kültür İnsan*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998
- Özlem, Doğan, *Anlamdan Geleneğe, Kimlikten Özgürlüğe (Kavramlar ve Tarihleri III)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2009.
- Özmen, İsmail *Simgeler ve Rıza Kenti: Alevilik/Bektaşılık*, C.2, Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Öztürk, Sezai, *Tunceli’de Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul 1972.
- Sevgen, Nazmi, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Kalan Yayınları, Ankara 1999.
- Sunguroğlu, İshak, *Harput Yollarında*, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul 1968
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 38, İstanbul 2010.
- Türkçe Sözlük*, T.D.K. Yayınları, Ankara 2009.
- Yardım, Ali, *Hadis I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1992.